

בין שינוי חברתי לחינוך – הכירו את הפדגוגיה החברתית

ד"ר ניר מיכאלי, רקטור מכללת אורנים

שנה וחצי אל תוך השינוי העמוק שאנו עוברים בכל ממדי החיים מרחפת מעלינו ההבנה שהסוגיות החברתיות נעשו דחופות יותר - **תחושה של צו 8 לאיחוי חברתי**.

לכולנו ברורה חשיבות החינוך בדרך לחברה טובה יותר, אך כיצד יוצרים קשר אמיתי בין תיקון חברה לבין חינוך? מהי הדרך הנכונה לחינוך שמזמן חשיבה על סדר חברתי טוב וצודק יותר אך גם אפשרי?

מאמר זה מציע את הפדגוגיה החברתית כמענה לסוגיות האלה. הפדגוגיה החברתית, אשר יסודותיה נטועים במאה ה-19, היא תפישה חינוכית המחויבת למהות הדמוקרטית והיא רואה בחינוך כלי לתיקון ליקויים חברתיים ולהבניה של מציאות חברתית חדשה. היא אף רואה במעשה החינוכי כוח לשינוי חברתי ואמצעי ליצירה של תודעת שינוי ותיקון חברתי.

שלוש תפישות חינוכיות המתקיימות היום בישראל מהוות את היסודות לפדגוגיה החברתית ה'חדשה', כפי שהיא מוצעת כאן:

- **החינוך הבלתי פורמלי** - תפישה חינוכית הנשענת על ההנחה שניתן ורצוי לממש מטרות חינוכיות וחברתיות באמצעות עקרונות, תכנים וכלים המעניקים ללומד מעמד ומשקל בתהליך החינוכי ומתבססים על מעורבותו ופעילותו. הפעילות בחינוך הבלתי פורמלי מתבססת על מספר ממדים יישומיים, כגון: וולונטריות (הצטרפות ועזיבה חופשית), רב-ממדיות (מגוון רחב של תחומי פעילות), סימטריות (שוויון בין החניך למחנך) ועוד
- **הפדגוגיה הביקורתית** - תפישה חינוכית הרואה בחינוך כמשחרר. במקום החינוך, המכוון להסתגלות של הילד לחברה הקיימת, מציעה התפישה חינוך המבוסס על חשיבה ביקורתית. היא שואפת להמיר את הניכור הקיים במערכת החינוך **ליחסי שותפות הדדיים בין המורים לבין התלמידים** וליצור אחריות משותפת על התהליך הלימודי
- **החינוך החברתי** - נשען על השאיפה לקשור בין חינוך הפרט לבין יצירה של חברה שהפרט הוא חלק ממנה. המטרה היא להפוך את בית הספר לחברה חיה שבה לומדים התלמידים הלכה למעשה את עקרונות החיים בחברה דמוקרטית, בשאיפה שיפתחו זיקה פנימית לערכים ולנורמות חברתיות ותרבותיות, יטפחו גישות חברתיות חיוביות וירכשו מיומנויות יסוד בתחום יחסי האנוש

כיצד יוצרים
קשר אמיתי
ואפשרי
ליישום בין
תיקון חברתי
לבין חינוך?

אף אחת מהתפישות האלה אינה מקדמת תפישה חינוכית כוללת המובילה לביקורת על החברה הקיימת ולשינוי חברתי אמיתי בזכות עצמו. אנו מבקשים להציג פרדיגמה חינוכית מתחדשת אשר תשאב מכל אחת מהתפישות הללו את ההיבטים שישרתו את הייעוד הפדגוגי: הצמחה של תודעת ביקורת, תודעה של שינוי ותיקון חברתי בקרב המחנכים והתלמידים.

איך עושים זאת בתוך בית הספר?

בעולם החינוך הפורמלי ניתן למצוא ביטויים לפדגוגיה החברתית בעיקר בערוץ הערכי (החינוך החברתי בבתי הספר). במקביל אליו מתקיימים בבית הספר הערוץ הלימודי (מקצועות הלימוד) והערוץ הטיפולי (תחום הייעוץ החינוכי ועבודת המחנכים). במרבית המקרים לכל אחד מן הערוצים יש תפקיד קונקרטי בתוך בתי הספר, עובדה המובילה לכך שההתנהלות בבית הספר היא בקווים מקבילים - אין שילוב בין פעילות לימודית לבין פעילות טיפולית ופעילות ערכית-חברתית.

מה ניתן לעשות כדי שהתפיסה של הפדגוגיה החברתית תהיה חלק מכל הערוצים ובית הספר יוכל למלא גם תפקיד של הובלת שינוי חברתי ויצירה של חברה טובה יותר?

שינוי בית ספרי הוא תהליך ארוך ומורכב וישנן שלוש מדרגות של שינוי שבהן ניתן לפעול:

מדרגת שינוי ראשונה: שילוב של עקרונות הפדגוגיה החברתית בכל אחד מהערוצים בנפרד (הלימודי, הטיפולי והערכי-חברתי), לדוגמה: אימוץ השפה או אופן ההפעלה של הפדגוגיה החברתית באמצעות שימוש במתודות 'בלתי פורמליות' בהוראה של מקצועות הלימוד. דוגמה בולטת לכך הן הלמידה מבוססת החקר (PBL) והלמידה החברתית-רגשית (SEL).

מדרגת שינוי שנייה: פיתוח תוכנית הוראה באמצעות קהילות מורים מקצועיות. בתהליך המעבר בין תוכנית הלימודים הרשמית של משרד החינוך לבין מדריכי המורים ועד ליצירה של מערכי שיעור חסרה פעמים רבות המדרגה של **תוכנית ההוראה**, זו אשר בוחנת ומגבשת מה חשוב, מהן מטרות הלמידה, מה רוצים להשיג ומה נרצה כי התלמידים יידעו לעשות בסוף תהליך הלמידה. קהילה מקצועית אשר נותנת מענה לשאלות אלה מייצרת תוכנית הוראה המסתכלת קודם כל מנקודת מבט רחבה ורק אחר-כך מפרקת אותה למערכי שיעור בודדים. תוכניות ההוראה יכולות גם לשבור את ההפרדה בין שלושת הערוצים אם קהילות הלמידה יפעלו ברמה הבית-ספרית ורכזי המקצועות יבחנו את תהליך הלמידה מזוויות שונות יחד עם בעלי תפקידים שונים.

דרגת שינוי שלישית: שינוי סדירויות בית-ספריות כתנאי לחיבור בין הערוצים ולשינוי מערכת עמוק.

- **האם מערכת השעות צריכה להיות בנויה ממקצועות או שאפשר לחשוב על חלוקה אחרת מבחינת נושאי השיעורים?** למשל: למידה נושאית שבה תהליך הלמידה, החקר והעיבוד נעשים סביב נושא מסוים, תוך חיבור של מספר מקצועות יחד
- **האם הכיתה צריכה לשמש גם כקבוצה לימודית וגם כקבוצה חברתית?** מהם המקום והדגש שניתנים להיבטים חברתיים בקבוצות השונות הנוצרות במהלך השהות בבית הספר? המשמעות היא לדוגמה לתת כלים ומיומנויות למורים שיסייעו להם לזהות ולהוביל תהליכים חברתיים בתוך הכיתות, ללא קשר לדיסציפלינה המקצועית ממנה הם מגיעים
- **האם הזמן הבית-ספרי צריך להיות חופף לזמן הלמידה?** האם אפשר לחשוב אחרת על הבוקר או על אחר הצהריים? הלמידה הרי מתקיימת גם בשעות אחר-הצהריים במסגרות החינוך הבלתי-פורמלי ולמעשה בכל זמן ערות – בבית, ברחוב, באוטובוס או בגינת המשחקים. איך ניתן לרתום את כל המרחבים שבהם נמצאים התלמידים לאורך היום לטובת תהליכי למידה וצמיחה? לדוגמה: 'שוליינות' - התלמיד חובר לאדם בוגר ומתלווה אליו לפרק זמן קצוב שבו הוא רוכש ידע, מיומנויות, ערכים, תפיסות עולם וכדומה. הלמידה אינה מתקיימת במסגרת בית הספר אך היא משמעותית ויכולה להיות משלימה ומרחיבה למה שקורה בתוך כתלי בית הספר.
- **האם נכון לחשוב באותו האופן על כל שכבות הגיל מבחינת זמן, מקום, משך השיעור, נושא השיעור?** האם מה שמתאים לילדים בכיתות א'-ב' (זמן ערות, מקום ומרחב למידה, מקור למידה) הוא גם מה שמתאים לתלמידים בכיתות ז'-ח' וזהה למה שמתאים לתלמידים

בכיתות יא'-יב'? לדוגמה, כפי שהתקיים בתקופת הקורונה, כאשר הלימודים התבצעו
בלמידה מרחוק במבנה של קפסולות, ישנם תלמידים שילמדו בבוקר ויש כאלה שילמדו
בשעות הצהריים, אחר הצהריים ואף בערב.

**ברור לכולנו שהשינוי במערכת החינוך חייב להגיע. הפדגוגיה החברתית מציעה לחבר אותו לאופן
שבו נרצה לראות את החברה שלנו פועלת בהווה וגם בעתיד.**

מבוסס על הרצאה* ומאמר** של ד"ר ניר מיכאלי:

*הרצאה ניתנה בכנס של המנהל לחינוך התיישבותי בתאריך 27.4.21

**מיכאלי, נ'. (2017). הפדגוגיה החברתית: החייאתו של מושג - ביסוסה של תפישה. *חברה 2*